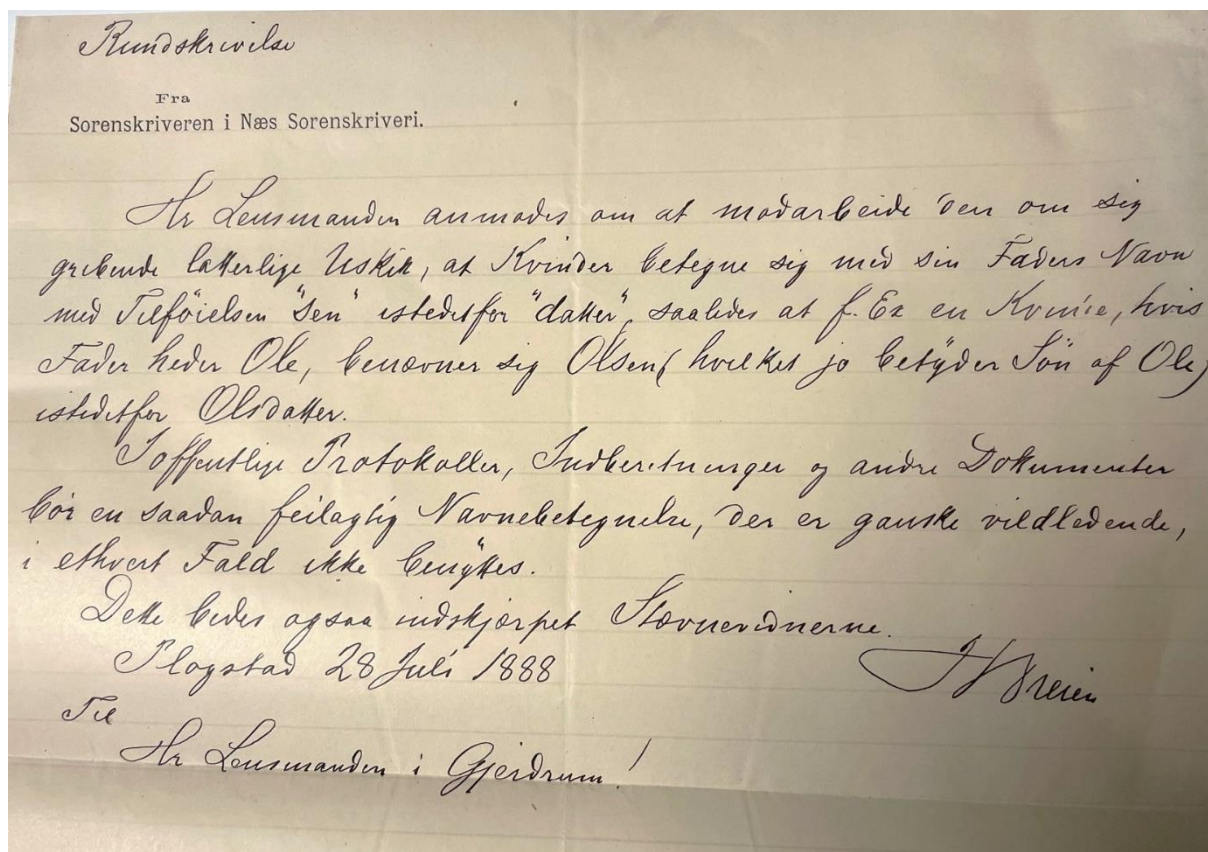

En latterlig uskikk.

Vi oppbevarer for tida en del rare skrivelser i historielagets arkiv. Teksten under dukket opp blant noen gamle papirer etter lensmann Iversen på loftet på Østigarn Åmot. Ole Iversen (1828-1898) var lensmann i Gjerdrum fra 1874 til han døde i 1898. «Rundskrivelsens» avsender var sorenskriveren på Øvre Romerike, Hans Johan Breien. Breien var sorenskriver i perioden 1884-1889, og han hadde tilhold på garden Plogstad øst for Kløfta i Ullensaker. Under ser du kopi det han har skrevet:

For de som sliter med å lese gammel håndskrift: Brevteksten er slik:

Rundskriv fra Sorenskriveren i Næs Sorenskriveri.

Til Hr. Lensmanden i Gjerdrum

Hr. Lensmanden anmodes om at modarbeide den om seg gribende, latterlige, Uskikk, at Kvinder betegnes med sin Faders Navn med Tilføielsen «sen» istedetfor «datter», saaledes at f.ex. en Kvinde, hvis Fader heder Ole, benævner sig Olsen, hvilket jo betyder Søn af Ole istedetfor Olsdatter.

I offentlige Protokoller, Indberetninger og andre Dokumenter bør en saadan feilagtig Navnebetegnelse, der er ganske vildledende, i ethvert Fald ikke benyttes.

Dette bedes ogsaa indskjærpet Stornevnderne.

Plogstad 28. Juli 1888

H. Breien

En slik tekst gjør jo at en blir nysgjerrig. En husker jo at i kjerkebøker, folketellinger og annet på 1800-tallet står det mest sannsynlig Kari Larsdatter, mens på 1900-tallet Kari Larsen. Kan en finne ut noe om når og hvordan endringen i navneskikk skjedde her i bygda?

Kjerkeboka

Hvordan skreiv presten navnene i kjerkeboka på jentene som ble konfirmert? Jo, fram t.o.m. 1885 brukte presten helt systematisk fornavnet pluss patronymet (dvs. etternavn dannet av fars fornavn) med tillegg av -datter. Ifra 1886 er det like systematisk brukt fornavn pluss gårdsnavn/ plassnavn. Men her blir vi kanskje litt lurt. For i 1885 var det bytte av sogneprest i Gjerdrum. Gamlepresten August Flood (1835-1913) hadde fått seg nytt embete som kapellan i Bergen. Den nye sognepresten Torgeir Bræck (1837-1915) må ha hatt en annen holdning til navnebruken. Prestene har neppe heller spurt jentene hva de syntes. Så kjerkeboka kan vi ikke legge vekt på aleine.

Folketellingene 1900 og 1910

Hva så med folketellingene? Det ble holdt folketellinger både i 1900 og 1910. Er det noen forskjell? Ja, muligens. Vi kan ta et par eksempler fra Vestigarn Åmot: Her bodde føderådsenka Marie (1842-1920). Marie var fra Rogstad og datter av Hans Olsen. I 1900 er hun oppgitt som Marie Hansdatter, mens i 1910 står det Marie Hansen. Gårdmannskona samme sted het Karoline (1873-1914). Det er det samme mønsteret for henne. Hun er i år 1900 oppgitt å hete Karoline Karlsdatter, mens i 1910 Karoline Karlsen. Så da skjedde det vel et «systemskifte» mellom 1900 og 1910 da?

Nei, ikke akkurat. Vi er igjen «lurt». Ser vi på eksemplet Vesle-Flatner så er gårdmannskona Gunda (1858-1920) fra Hønsi oppgitt som Olsdatter både i 1900 og 1910. Dattera Gudrun (f.1893) er Hansdatter ved begge tellingene etter sin far Hans Gulbrandsen. Damene har neppe sjøl krevd å få navnet sitt skrevet på en bestemt måte. Det må altså ha vært den personen som fylte ut tellings-skjemaeene i Søbygda som har ment at endingen -datter er riktigere. En person med en annen mening om navneskikken enn han som registrerte befolkningen i Vestbygda.

På «lønningslista»

I min oldefar Karls regnskapsbøker kan en også ane forvirringen. I perioden 1899-1904 har Karl hatt flere ulike tjenestejenter. Mange av dem er navngitt kun med patronym med sen-ending, som Berte Kristoffersen og Elin Nilsen. Andre får i tillegg tilføyd gårdsnavnet de stammer fra, som Ida Henriksen Vang. Men heller ikke oldefar Karl var konsekvent. I 1903 har han f.eks. skrevet Lina Henriksdatter Aamodt. Og mest inkonsekvent av alt: I 1901 engasjerer han Lina Olsdatter Spendingen. Året etter er samme jente blitt til Lina Olsen Spendingen.

Folketelling 1920

Hva om vi nå går til folketellinga i 1920? Gudrun på Vesle-Flatner levde fortsatt, og er igjen oppgitt å hete Gudrun Hansdatter. På nabogarden Store-Flatner heter også alle damene -datter.

På Vestigarn Åmot var i 1920 de to damene vi nevnte i 1910 døde. Av hunkjønn bodde det nå ei mor og 3 døtre på der, og alle står oppgitt med etternavnet Thori. Anne Dorthea (1879-1951) var fra Vestigarn Åmot, men hun giftet seg med Laurits (1869-1947) fra Nordstun Tori. Hele Annes og Laurits

familie har så tatt i bruk gardsnavnet familiefaren hadde oppvokst på, nemlig Thori, som etternavn. På arstuen Vestigarn Åmot er derimot alle i husstanden oppgitt med etternavn Aamodt, som navnet på garden de bodde på, for det var jo herfra familiefaren stammet. En var m.a.o. godt i gang med skikken «å ta mannens etternavn» når en giftet seg.

Det kan altså virke som at det i 1920 i Gjerdrum var allment i bruk å benytte gardsnavnet husfaren stammet fra som slektsnavn og etternavn, men at dette fortsatt ikke gjaldt helt konsekvent. Dessuten var det heller ikke noe formelt krav om bruk av slektsnavn før i 1923 da Stortinget vedtok navneloven. Da kom det et lovpålegg om at alle skulle ha et slektsnavn, og at slektsnavnet skulle ha en fast skrivemåte. Interesserte kan lese om dette temaet f.eks. på hjemmesida til Slekt og Data (slektogdata.no).

Uansett: Sorenskriver Breien tapte kampen mot «den latterlige uskikken».

Østigarn Åmot mars 2025

Tor Laache